

MAÜ
PRESS

Artuklu Kaime

HUKUK KLİNİKLERİ: DÜŞÜK GELİRLİ VERGİ MÜKELLEFLERİ KLİNİĞİ MODELİ¹

Fatma Turna | 0000-0002-9400-4795 | fatmaturna86@gmail.com

Hakkari Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Hakkari, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/00nddb461>

Geliş Tarihi 24.10.2024
Kabul Tarihi 01.12.2024
Yayın Tarihi 30.12.2024

Atıf Bilgisi

Turna, F. (2024). "Hukuk Klinikleri: Düşük Gelirli Vergi Mükellefleri Kliniği Modeli". Artuklu Kaime, 7/2, 117-136.
<https://doi.org/>

Öz

Temelde toplumsal hizmet anlayışını benimseyen hukuk klinikleri, hukuk fakültesi öğrencileri için de geliştirilen uygulamalı bir eğitim modelidir. Düşük gelirli vergi mükellefleri kliniği ise mükelleflerin temsil hakkını koruma, adil ve hakkaniyetli bir vergi sistemine sahip olma açısından hayati bir öneme sahiptir. Hukuk klinikleri açısından önemli bir rol üstlenen bu klinik, vergi sisteminin adaletini ve bütünlüğünü sağlamaya yardımcı olmaktadır. Klinik, düşük gelirli mükelleflere vergi danışmanlığı hizmeti sunarak mükelleflerin vergisel sorunlarını çözmektedir. ABD'de eğitim ve öğretimin bir parçası olarak yaygın bir şekilde kullanılan düşük gelirli vergi mükellefleri kliniği, henüz Türkiye'de mevcut olan hukuk klinikleri arasında yer almamaktadır. Bu çalışmada, hukuk kliniklerine farklı bir bakış açısı sunan bu müessesenin kapsamı, işleyişi ve Türkiye'de uygulanabilirliği hakkında bilgi verilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mali hukuk, Hukuk kliniği, Vergi adaleti, Mükellef, ABD, IRS.

Öne Çıkanlar

- ABD'de ve Avrupa ülkelerinde uygulanan düşük gelirli vergi mükellefleri kliniğinin konusunu kapsamını ve işleyişini incelemek.
- Türkiye'de mevcut olmayan bu klinik, vergi sisteminin adaletini ve bütünlüğünü sağlamaya yardımcı olmaktadır.
- Düşük gelirli vergi mükellefleri kliniği, eğitim öğretimin bir parçası olarak uygulanmaktadır.

¹ Bu çalışma, V. International Symposium on Economics, Politics and Administration ISEPA 2022'de sözlü olarak sunulan bildirinin geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş hâlidir.

LEGAL CLINICS: LOW INCOME TAXPAYERS CLINIC MODEL²

Fatma Turna | 0000-0002-9400-4795 | fatmaturna86@gmail.com

Hakkari University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Finance,
Hakkari, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/00nddb461>

Submission	24.10.2024
Acceptance	01.12.2024
Publication	30.12.2024

Abstract

Law clinics, which fundamentally adopt the concept of social service, are a practical education model developed for law school students. The low-income taxpayer clinic is of vital importance in terms of protecting the right of taxpayers to representation and having a fair and equitable tax system. This clinic, which plays an important role in terms of law clinics, helps to ensure the justice and integrity of the tax system. The clinic provides tax consultancy services to low-income taxpayers and solves tax problems of taxpayers. The low-income taxpayer clinic, which is widely used as part of education and training in the United States, is not yet among the legal clinics available in Turkey. This study aims to provide information about the scope, functioning and applicability of this institution, which offers a different perspective to law clinics, in Turkey.

Keywords: Financial law, Legal clinic, Tax justice, Taxpayer, USA, IRS.

Highlights

- Examine the scope and operation of the low-income taxpayer clinic implemented in the USA and European countries.
- This clinic, which is not available in Turkey, helps ensure the fairness and integrity of the tax system.
- The low-income taxpayer clinic is implemented as part of education and training.

Citation

Turna, F. (2024). "Hukuk Klinikleri: Düşük Gelirli Vergi Mükellefleri Kliniği Modeli". *Artuklu Kaime*, 7/2, 117-136.

<https://doi.org/>

² This study is developed and partially modified version of the paper presented orally at the V. International Symposium on Economics, Politics and Administration ISEPA 2022.

Giriş

Tıp alanından esinlenerek ifade edilen ‘‘Hukuk Kliniği’’ kavramı, tıpta yer alan klinik uygulamalarının hukukî çalışmalara da uyarlanabileceği düşüncesiyle oluşturulmuştur. Hukuk kliniği uygulaması, bir hukukî eğitim-öğretim yöntemi olduğu kadar hukuk fakültelerinin doğrudan doğruya topluma yönelik hizmette bulunma politikasının da bir sonucudur. Bu eğitim ve toplumsal sorumluluk politikası, dünyada 1960’lı yıllarda ABD’deki hukuk eğitimlerinde uygulanmaya başlanmış ve daha sonra Avrupa ülkelerinin hukuk eğitimlerine dâhil edilmiştir.

Uygulamanın iki temel amacı bulunmaktadır. Bu klinikler, öncelikle toplumun dezavantajlı kesimlerine hukukî yardım imkânı sağlamayı amaçlarken, diğer taraftan da öğrencilerin hukukun teorik bilgilerini hukuk pratiğine aktarabilmelerini sağlayan uygulamalı bir eğitim imkânı sunmaktadır. Bu model ile hukuk fakültesi öğrencilerine deneyim kazanma imkânı sağlanırken, hukukî yardıma ve bilgiye ihtiyaç duyan kesimler için adalete erişim yolları güçlendirilmektedir.

ABD ve İngiltere’de eğitim-öğretimin bir parçası olarak yaygın şekilde kullanılan bu hukuk klinikleri, Türkiye’de az sayıda hukuk fakültesi bünyesinde uygulanmaktadır. Özellikle hukuk klinikleri açısından önemli bir rol oynayan düşük gelirli vergi mükellefleri kliniği, vergi sisteminin adaletini ve bütünlüğünü sağlamaya yardımcı olmaktadır. Bu klinik, düşük gelirli vergi mükellefleri için temsile erişim imkânı sağlayarak vergi mükelleflerinin haklarını korumaktadır.

Çalışmamızın konusunu, düşük gelirli vergi mükellefleri kliniği oluşturmaktadır. ABD ve İngiltere gibi bazı Avrupa ülkelerinde uygulanan bu model, Türkiye’de hukuk klinikleri arasında yer almamaktadır. Bu çalışmada düşük gelirli mükellefler için önem arz eden bu klinik modelinin, konusu, kapsamı, tarihî gelişimi, zorlukları ve adalet üzerindeki etkisi değerlendirilerek, Türkiye’de uygulanabilirliği incelenmiştir.

1. Hukuk Klinikleri (Law Clinics)

Hukuk klinikleri, hukuk fakültesi öğrencilerinin edinmiş oldukları teorik hukuk bilgilerini, gerçek hayat ilişkilerinden doğacak somut uyumsuzlukları çözmek için kullanmalarını hedefleyen kliniklerdir (Bilkent, 2024). Hukuk klinikleri sayesinde öğrenciler, toplumun dezavantajlı kesimini tanımakta, onlarla iletişim kurmakta ve bu bireylerin adalete erişimlerini kolaylaştırmaya yönelik sorumluluk almayı öğrenmektedir (Özyeğin, 2024).

Hukuk klinikleri, hukuk fakültesi öğrencilerini hukuk uygulamasına hazırlayan, aktif öğrenmeye dayalı bir modeldir. Bu klinikler modern çağın uygulamaya yönelik öğretim teknikleri arasında hukuk eğitimi bakımından son derece elverişli olan, etkili ve faydalı bir yöntemdir. Bu yöntem aracılığıyla, hukuk fakültesi öğrencilerinin interaktif bir şekilde öğrenim faaliyetine katılması ve uygulayarak öğrenmesi hedeflenmektedir (MEF, 2024a).

Başta ABD olmak üzere dünyanın pek çok ülkesinde hukuk klinikleri, giderek önem kazanmakta ve hukuk fakültelerinin birimi haline gelmektedir. Bu durum öğrencilerin insan hakları ve sosyal adalet kavramlarını özümsemelerini sağlamaktadır (Atılım, 2024). Hukuk kliniği eğitimi, öğrencilerin hukuk bilgisini, gerçek hayat ilişkilerinde doğacak uyumsuzluklarda sunacakları bilgi hizmeti sayesinde, hukuktan yararlanmayı ve yaygınlaştırmayı hedeflemektedir. Bu bir vekâlet ilişkisi değildir; fakat ilgili öğretim üyelerinin gözetiminde, gerek duyulan hukuk bilgisini sunma ve bunu doğru kanallarda kullanmaya yönelik karşılıksız bir bilgilendirme desteğidir (İstanbul Bilgi, 2024).

Klinikler, başta hukuk fakültesi öğrencileri olmak üzere alanında uzman elaman yetiştirmeyi amaçlayan uygulamalı bir eğitim modelidir. Özellikle hukuk eğitimi açısından

bu klinikler, hukuk fakültesi müfredatının kritik bir bileşenidir. Klinikler sayesinde öğrencilere yenilikçi ve uygulamalı hukuk eğitimi verilmesi amaçlanmaktadır. Klinik programı, yeterince temsil edilemeyen bireyleri ve toplulukları desteklerken, öğrencilere de hukuk pratiği yapma fırsatı sunmaktadır. Kliniklerin her biri, genellikle temsile erişimi olmayan insanlara hukukî yardım ve temsil sağlarken, öğrencilere ve diğer bireylere de seçtikleri alanlarda uzmanlaşmalarına yardımcı olarak uygulamalı bir deneyim imkânı sunmaktadır (Sturm College of Law, 2024a). Böylece kliniklerin eğitiminden yararlananlar, müvekkillerle görüşme, danışmanlık yapma, vaka stratejisi geliştirme, gerçekleri araştırma ve keşfetme, belge taslağı hazırlama, müzakere etme, duruşmaları ve davaları yürütme dahil olmak üzere müvekkilleri temsil etmenin tüm yönlerinden sorumlu olmaktadır (Shih, 2024).

Az kişi bulunan bu klinik sınıflarda ağırlıklı olarak sunumlar ve grup çalışmaları yoluyla öğrencilerin mülakat yapma, yazma ve muhakeme becerilerini geliştirmeye yönelik etkinlik içeren derslerde, öğretim elemanları kolaylaştırıcı işlevi yerine getirmektedir. Diğer derslerden farklı olarak, ders anlatma tekniği ile dinleyerek öğrenmeleri değil, öğrencilerin sınıf dışında ve içinde aktif bir biçimde belli etkinliklerde bulunmaları beklenmektedir. Her fakültenin kliniklere öğrenci alım şartları farklıdır. Kimi fakültelerde bu kliniklere, öğrenciler mülakatla belli kriterlere göre seçilmektedir (Atılım, 2024). Kimi fakültelerde bu kliniklere katılabilmek için ön şart olarak ders(ler) konulmaktadır. Kimi fakültelerde ise öğrenci dışında dışarıdan gönüllü bireyler de katılabilmektedir. Ayrıca klinikler, yüksek lisans derecesini kazanan öğrencilerin de dâhil edilmesi bakımından benzersizdir (Sturm College of Law, 2024b). Klinikteki öğrenciler sınıf içindeki veya dışındaki etkinlikleriyle değerlendirilmektedir.

Diğer taraftan bu tür kliniklerin fakülteler dışında hukuk ofislerinde de faaliyetlerini yürüttüğü görülmektedir. Uygulamadaki amaç, alanında uzman bireyler yetiştirerek topluma faydalı olabilmektir. Bu kapsamda farklı isimler altında birden fazla klinikler bulunmaktadır. Bunlardan bazıları aşağıda yer almaktadır;

- ✓ *Düşük Gelirli Vergi Mükellefi Klinikleri (The Low Income Taxpayer Clinic - LITC)*: Hukuk fakültelerinde, muhasebe bölümlerinde veya hukuk hizmetleri ofislerinde, İç Gelir Servisi (*Internal Revenue Service – IRS*) ile ihtilaf halinde olan düşük gelirli vergi mükelleflerine yardım ve yasal temsil sağlayan programlardır (Taxoutreach, 2024).
- ✓ *Ruh Sağlığı Kliniği (The Mental Health Law Clinic)*: Travma sonrası stres bozukluğu olan, akıl hastası çocuklar, şizofren ve bipolar bozukluk gibi engelli yetişkinler, alzheimer tipi demansı olan yaşlı hastalar gibi kişiler temsil edilmektedir. Klinik çalışanları, müşteri görüşmesi ve danışma oturumlarına katılarak, tıbbi kayıtları gözden geçirerek bir psikiyatristle ve genellikle aile üyeleriyle görüşerek vaka hazırlama ve geliştirme ile uğraşmaktadır (Stone ve Penn, 2024).
- ✓ *Göçmen ve Mülteci Avukatlık Kliniği (The Immigrant and Refugee Advocacy Clinic - IRAC)*: Düşük gelirli göçmen ve mülteci olan bireyleri temsil etme fırsatı sunmaktadır (IRS, 2024a).
- ✓ *Aileler için Arabuluculuk Kliniği (The Mediation Clinic for Families)*: Bu klinikte ebeveynler temsil edilmektedir. Aile için birçok meseleyi (velayet, ziyaret gibi) içeren anlaşmazlıklarda arabuluculuk yapılmaktadır (Rubinson ve Knight, 2024).
- ✓ *Aileler ve Hukuk Kliniği (The Families and the Law Clinic - FALC)*: Aile içi şiddet, aile hukuku ve göçmenlik hukuku davalarına yardımcı olmak için tasarlanmıştır (IRS, 2024a).
- ✓ *Masumiyet Projesi Kliniği (The Innocence Project Clinic)*: İşlemedikleri suçlardan hüküm giymiş kişileri belirlemeyi ve iddialarının soruşturulmasında onlara

yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Uygun durumlarda, beraat sağlamak için yargılama aşamalarında temsil edilmektedir. Bazı nitelikli klinikler, kariyeri boyunca sayısız kişinin aklanmasını sağlayan DNA ve diğer bilimsel kanıt türlerinde uzmanlığa sahip deneyimli bir ceza avukatı tarafından yönetilmektedir (Suter, 2024).

- ✓ *Gönüllü Gelir Vergisi Yardım Programı (The Volunteer Income Tax Assistance Program – VITA)*: Düşük gelirli kişilere, engelli kişilere ve sınırlı İngilizcesi olan kişilere ücretsiz vergi hizmeti sunmaktadır (IRS, 2024a).
- ✓ *Çevre Hukuku Kliniği (The Environmental Law Clinic – ELC)*: Ulusal, bölgesel ve yerel çevre savunuculuğu yapan kuruluşlar temsil edilmektedir. ELC'nin misyonu, öğrencilerin çevre hukuku uygulamalarını keşfederken yasal becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmak ve böylece kamu yararına hizmet etmektir. Kliniğin, bireyselleştirilmiş denetim ve talimat ile birlikte kurumların temsiline yönelik uygulamalı yaklaşımı, öğrencileri yeni nesil çevreci olmaları için eğitmektedir. Öğrenciler, bir avukat olarak başarılı olmak için gerekli olan güçlü savunuculuk becerilerini geliştirmenin yanı sıra, çevre korumanın geleceğini şekillendirecek politika konularını belirlemeyi ve takip etmeyi de öğrenmektedir. ELC, kamu arazilerini, nesli tükenmekte olan türleri, vahşi yaşamı, suyu, doğal kaynakları, kirliliği önlemeyi ve çevresel adaleti ele alan çok çeşitli çevre yasalarıyla (Nesli Tükenmekte Olan Türler Yasası, Ulusal Çevre Politikası Yasası, Ulusal Orman Yönetimi Yasası, Temiz Hava Yasası, Temiz Su Yasası gibi) ilgilenmektedir (Sturm College of Law, 2024c).
- ✓ *Gaziler Hukuk Kliniği (The Veterans Legal Clinic)*: Bu klinikte öğrenciler gazileri ve ailelerini temsil etmektedir. Öğrenciler, Gazi İşleri Departmanından (*The Department of Veteran Affairs - VA*) faydalanmak isteyen veya çeşitli askeri şubeler aracılığıyla bir askerin terhisini düzeltmek isteyen gazileri ve aileleri temsil etmektedir. Böylece öğrencilere veya gönüllülere, askeri kültür değerini anlaması, devlet kurumlarıyla etkileşime girerek vaka yönetimi becerilerini geliştirmesi, savunma becerilerini geliştirmesi ve ücretsiz olarak yapılan kamu hizmeti değeri aşılanmaktadır (Syracuse, 2024a).

Klinikleri çoğaltmak mümkündür. Nitekim bu klinikler, fakültelerde ve hukuk ofislerinde farklı isimler altında faaliyetlerini yürütmektedir. Klinikler kimi zaman gönüllü olarak faaliyet yürütürken, kimi zaman da dönemlik belli bir krediye sahip olan dersler şeklinde hizmet vermektedir. Ayrıca kliniklerin bulunduğu bölgeye hizmet ederek faaliyet alanını sınırladığı görülse de, ulusal çapta hizmet veren kliniklerin de mevcut olduğu görülmektedir.

Bu klinikler arasında vergi adaleti açısından önemli bir alanda yer alan LITC'ler ise ABD Vergi Mahkemesi huzuruna çıkma olasılığı da dahil olmak üzere, IRS ile olan anlaşmazlıklarda, düşük gelirli vergi mükelleflerine önemli bir oranda temsil ederek yardımcı olmaktadır. IRS ile bir vergi anlaşmazlığının çözümünde yardıma ihtiyacı olan düşük gelirli bir mükellef, hak ve sorumluluklarını anlayabilmek için ücretsiz veya düşük bir maliyetle LITC'lerden yardım talep edebilmektedir.

2. Düşük Gelirli Vergi Mükellefleri Kliniği (Low Income Taxpayer Clinic – LITC)

LITC'ler, IRS ile vergi anlaşmazlığı olan düşük gelirli mükellefleri temsil eden bir program olarak tanımlanmaktadır. LITC'ler, hukuk fakültelerinde, muhasebe ve vergiye ilişkin bölümlerde veya hukuk hizmetleri ofislerinde, IRS ile ihtilaf halinde olan düşük gelirli

vergi mükelleflerine hukukî yardım ve yasal temsil sağlamaktadır (Taxoutreach, 2024). Bu klinikler, IRS nezdindeki idari işlemlerde ve ABD Vergi Mahkemesi (*The United States Tax Court*) veya Federal Bölge Mahkemeleri (*The Federal District Courts*) nezdindeki adli işlemlerde düşük gelirli mükellefleri temsil etmektedir (Syracuse, 2024b).

Vakalar, genelde IRS'deki idari ihtilafları ve federal mahkemelerdeki davaları içermektedir. Klinik, normalde vergi beyannamesi hazırlama veya muhasebe işlemleriyle ilgilenmemektedir (Shih, 2024). Ancak mükellefin talebini anlamada ve bu talep doğrultusunda gerekli bilgilerin bir araya getirilmesine yardımcı olarak önemli bir hizmet sağlamaktadır (Taxoutreach, 2024).

LITC'ler, IRS'nin doğru vergi miktarından fazlasını almaması ve mükelleflerin ödemesi gerekenden fazlasıyla karşılaşmaması için mücadele etmektedir. Ayrıca, ikinci dil olarak İngilizce konuşan insanlara bilgi vermek ve düşük gelirli kişilerin kendilerini ilgilendirecek vergi konularını anlamalarına yardımcı olmak için sosyal yardım programları oluşturmaktadır. Bu kapsamda LITC'ler, ikinci dil olarak İngilizce konuşan bireyler için farklı dillerde mükellef hakları ve sorumlulukları hakkında bilgi sunmakta ve bu hizmetleri ücretsiz veya düşük bir ücret karşılığında gerçekleştirmektedir (TAS, 2024). Bu anlamda LITC'ler, ana dili İngilizce olmayan sakinlere ulaşarak toplu vergi eğitimi programları sağlayan ve kar amacı gütmeyen kuruluşlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Taxoutreach, 2024). Amaç, vergi mükellefleri için vergi sisteminin adaletini ve bütünlüğünü sağlamaktır (TAS, 2024).

Diğer taraftan LITC'ler, daha çok öğrencilere açık olarak uygulanan bir programdır (IRS, 2024a). LITC'lerin, hukuk fakültelerinde, muhasebe ve vergiye ilişkin bölümlerde veya hukuk hizmetleri ofislerinde (Taxoutreach, 2024) yer aldığı belirtilirken, daha çok hukuk fakülteleri bünyesinde yer aldığı görülmektedir. Söz konusu bu kliniklerin içerikleri aşağı yukarı aynı olsa da özellikle fakültelerde uygulama yöntemleri farklılıklar içermektedir. Örneğin bazı fakültelerde öğrenciler, haftada iki saatlik seminer dersleri ve haftalık süpervizyon oturumları dahil olmak üzere, haftada yaklaşık 20 saatini klinik faaliyetlere ayırmaktadır. Klinik, akşamda öğrencilere açık olmaktadır. Ancak öğrenciler, IRS ile görüşmek, mahkemeye ve idari duruşmalara katılmak gibi bazı klinik işlerin normal çalışma saatleri içerisinde yapılması gerektiğini de bilmektedir (Shih, 2024).

Bazı fakültelerde ise bu programa katılmak için herhangi bir dersin ön koşulu bulunmamakta, ikinci veya üçüncü sınıf öğrencisi olmak yeterlidir. Öğrenciler bu programın dört, beş veya altı kredi saatine kayıt olabilmektedir. Her seçenek, haftalık olarak yapılan sınıflarına zorunlu katılımı içermektedir. Dört kredi seçeneği öğrencilerin kliniğe haftada 13 saat ayırmasını, beş kredi seçeneği öğrencilerin kliniğe haftada 17 saat ayırmasını ve altı kredi seçeneği ise öğrencilerin kliniğe haftada 20 saat ayırmasını gerektirmektedir (IRS, 2024a).

Ayrıca bu kliniklere vergi alanında yüksek lisans yapan öğrenciler ve her hangi bir hukuk fakültesinde kayıtlı olan öğrenciler de gönüllü olarak katılabilmektedir. LITC'ler, öğrencilere vergiyle ilgili yasal konularda bir öğretim üyesinin gözetiminde “öğrenci avukatı” olarak çalışmalarını sağlayarak gerçek hayattaki avukatlık becerilerini geliştirme fırsatı sunmaktadır. Klinikteki öğrenciler böylece, problem çözme, hukukî analiz ve muhakeme, yasal araştırma, olgusal araştırma, mükellef görüşmesi ve danışmanlığı, sözlü ve yazılı iletişim, müzakere, dava, yasal işlerin organizasyonu ve yönetimi, etik ikilemleri tanıma ve çözüme gibi avukatlık becerilerini kullanarak geliştirmektedir (WashU, 2024).

2.1. Düşük Gelirli Vergi Mükellefleri Kliniği ve Tarihi Gelişimi

Klinik çalışmaları, hukuk literatürüne ilk defa ABD'de kazandırılmış ve ilk çalışmalar burada başlamıştır. ABD'de 1799 yılında hukuk profesörü statüsüne atanan ilk kişi olan Prof. George Wythe, derslerine sanal duruşma ve sanal yasama oturumlarını dahil ederek başlamış; ancak hukuk öğretimi daha sonraları teorik yaklaşıma kaymıştır. Özellikle hukuk

fakültelerinin yaygınlaşması ve hukuk öğretiminin akademik nitelik kazanmasıyla, teorik yaklaşım hukuk öğretiminin temel taşı olmuş, teorinin gerçek sorunlara uygulanmasıyla uğraşılmamıştır. Zamanla teorik hukuk öğretiminin öğrencilerin uygulamaya dönük beceriler geliştirmesinde eksiklik oluşturduğu görülmüştür (T.C. Adalet Bakanlığı, 2024).

1917 yılında New York barosu avukatlarından William V. Rowe, hukuk eğitiminin de, tıp eğitimi gibi, hatta daha fazla klinik eğitime ihtiyacı olduğunu, somut, gerçek vakaların ele alınması gerektiği hususuna işaret etmiştir (T.C. Adalet Bakanlığı, 2024). 1970'li yıllarda ABD'de yer alan hukuk fakültelerinde, mezunlarının mesleğe hazırlıksız girdiği yönünde eleştirilerin artması sonucu, öğrencilere pratik beceriler öğretebilecekleri yöntemler aranmıştır. Aynı zamanda toplumun en savunmasız ve yetersiz hizmet alan üyelerini, üzerinde çok az kontrol sahibi oldukları süreçlerden korumanın da faydalı olacağı düşünülmüştür. Zamanla yasal beceri eğitimi ve hukukî yardıma yönelik daha geniş hareketler ilerledikçe, toplumlara yardım sağlayan hukuk klinikleri de gelişmeye başlamıştır. (Fogg, 2012: 4).

O tarihlerde, özellikle ırk ayrımcılığının alt edilemediği bir toplum hayatı içinde, hukukun sağladığı güçten yoksun siyah Amerikalıların haklarının korunması hedefi ön plana alınmıştır. Genel olarak hukuk kliniği uygulaması, hukuk hizmetinden yeterince yararlanamayan toplum kesimlerinin kendi hayatlarıyla ilgili sorunların çözümünde veya işlerinin takibinde, hukuktan yararlanmalarına olanak sağlama, fırsat sunma ve destek verme düşüncesiyle kurulmuştur (İstanbul Bilgi, 2024). Bu düşünce şüphesiz çok sayıda hukuk kliniklerinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Ancak konumuz itibariyle LITC'lerin tarihine baktığımızda, 1970'lerde ABD'de hukuk, muhasebe ve işletme okullarındaki klinik eğitim programlarının bir parçası olarak faaliyete başladığı görülmüştür (Center for Taxpayer Rights, 2024).

Stuart Filler, 1974'te Hofstra Hukuk Fakültesi'nde, ilk düşük gelirli vergi mükellefi kliniğini oluşturmuştur. Kısa bir süre sonra benzer klinikler Southern Methodist Üniversitesi ve Michigan Hukuk Fakültesi'nde ortaya çıkmıştır. Her klinik, öğrencilerin vergi mahkemeleri önünde pratik yapmalarını sağlamıştır. 1970-1980'li yıllarda hukuk fakültesi klinik hareketindeki büyümeye rağmen, 1990'a gelindiğinde sadece on kadar hukuk fakültesinde vergi klinikleri oluşturulmuştur (Fogg, 2013: 3). 1998 yılında ise ABD'de 14 adet LITC oluşturulmuş ve bunlardan sadece biri bağımsız olarak 1992'de kurulmuştur. LITC'ler, federal olarak finanse edilen bir eşleştirme hibe programı oluşturan 1998 IRS Yeniden Yapılandırma ve Reform Yasası (*IRS Restructuring and Reform Act of 1998*)'nın yürürlüğe girmesiyle 1990'ların sonlarında önemli ölçüde genişlemiştir (Center for Taxpayer Rights, 2024).

Özellikle 1998 yılında Gelir Reformu Yasası (*The Revenue Reform Act*)'nın bir parçası olan ve vergi klinikleri için 100.000 dolara kadar hibe fonlarının oluşturulmasını (Fogg, 2013: 4) sağlayan İç Gelir Kanunu (*Internal Revenue Code - IRC*) 7526 sayılı Kanun maddesinin oluşturulmasıyla, LITC'ler önemli ölçüde büyümüştür. Son 15 yılda ise LITC'lerin sayıca önemli ölçüde arttığı gözlemlenmiştir. IRC 7526'nın kabulü LITC'ler için bir dönüm noktası olmuştur. (Fogg, 2012: 3).

LITC'lerin büyümesinin ve yalnızca düşük gelirli vergi mükelleflerini temsil etmede değil, aynı zamanda politika oluşturmada da önemli bir güç olarak tanınmalarının arkasında, bu özel klinik türünün neredeyse kırk yıllık bir geçmişi bulunmaktadır. LITC'lerin geçmişi yalnızca insanları ve klinikleri değil, aynı zamanda kurumları da ilgilendirmektedir (Fogg, 2012: 3). 2022 yılı verilerine göre ABD genelinde 130'dan fazla LITC bulunmaktadır ve her yıl IRS'den toplamda yaklaşık 12 milyon dolar hibe almaktadır (IRS, 2023). LITC'ler artık hukuk fakültelerinin hayatı bir parçası haline gelmekte ve halen hukuk fakültelerinde önemi artarak devam etmektedir.

2.2. Düşük Gelirli Vergi Mükellefleri Kliniğinin Konusu ve Kapsamı

LITC'ler, IRS'den fon almasına rağmen, klinik çalışanları ve gönüllüleri IRS'den tamamen bağımsızdır (TAS, 2024). Klinik bunun yerine, düşük gelirli vergi mükelleflerine bir IRS anlaşmazlığında doğru bir sonuca ulaşmak için uygun temsili sağlamak üzere tasarlanmıştır (Michigan, 2024). Böylece yetersiz hizmet alan vergi mükellefleri temsil edilerek, vergi sisteminin adaletinden ve bütünlüğünden faydalanmaktadır (TAS, 2024).

Bir LITC'den yardım almaya hak kazanmak için, öncelikle mükellefin gelirin bakımındadır. Genellikle bir vergi mükellefinin geliri belirli bir eşik altında olmalıdır. LITC'ler de düşük gelirli vergi mükellefleri, Federal Yoksulluk Yönergeleri'ne (TAS, 2024) (*The Federal Poverty Guidelines - FPG*) göre belirlenmektedir. Buna göre bir mükellefin düşük gelirli kabul edilebilmesi için mükellefin toplam hane gelirinin FPG'ye göre %250'si veya altında olması gerekmektedir (IRS, 2022).

Diğer yandan düşük gelirli olduğu kabul edilen bir mükellefin LITC'den yardım talep edebilmesi için IRS ile ihtilafı olduğu miktarın, vergi yılı başına genellikle 50.000 ABD Doları veya daha az olması gerekmektedir (IRS, 2024b). İşte bu iki şartın gerçekleşmesi durumunda mükellefler, düşük gelirli vergi mükellefi olarak kabul edilmekte ve LITC'lerden yardım talep edebilmektedir. Ancak LITC'ler IRS ile ihtilafı olunan konularda mükelleflere destek sunmaktadır. Örneğin, düşük gelirli olduğu tespit olunan bir mükellef, vergi beyannamelerinin hazırlanmasında veya dosyalanmasında LITC'lerden destek alamamaktadır (BASF, 2024); ancak IRS nezdinde vergi ihtilafı olarak görülen konularda LITC'lerden destek alabilmektedir.

Dolayısıyla bir LITC'den yardım almaya hak kazanmak için mükellefin toplam hane geliri FPG'nin %250'sinin altındaysa ve IRS ile ihtilafı olduğu miktar (IRS, 2024b) vergi yılı başına 50.000 ABD dolarından az ise söz konusu mükellef IRS nezdinde ve mahkemede temsil edilmektedir. Bu kapsamda LITC'nin destek olduğu ve IRS ile ihtilafı olduğu bazı konular aşağıda sıralanmaktadır (Michigan, 2024; BASF, 2024):

- ✓ Ödenmemiş vergiler,
- ✓ Federal vergi hacizleri ve kesintileri,
- ✓ Uzlaşmadaki teklifler,
- ✓ Taksit sözleşmeleri,
- ✓ Kazanılan Gelir Vergisi Kredisi (*Earned Income Tax Credit*) uygunluğu veya reddi,
- ✓ Vergi denetimleri,
- ✓ IRS Temyiz Ofisi (*Appeals Office*) ile ilgili davalar,
- ✓ ABD Vergi Mahkemesi (*Tax Court*) veya Bölge Mahkemesi'nde (*District Court*) federal vergi davaları,
- ✓ Franchise Vergi Kurulu (*Franchise Tax Board*) IRS ihtilafı,
- ✓ Diğer (IRS bildirimlerine cevap verilmesi, davalara sunulan dilekçeler, hesap hataları ve bireysel vergi kimlik sorunları gibi).

Esasında IRS ile olan anlaşmazlığın tanımı çok genişler ve bunlarla sınırlı değildir; ancak cezaî vergi konuları hariç IRS kapsamında ortaya çıkan tüm anlaşmazlıklar LITC'nin kapsamına girmektedir (IRS, 2023: 15).

Diğer yandan IRS ile bir vergi anlaşmazlığının çözümünde yardıma ihtiyacı olan düşük

gelirli bir vergi mükellefinin, temsil hakkı yoksa veya ikinci dil olarak İngilizce (*English as a Second Language-ESL*) konuşabiliyorsa, mükellef hak ve sorumluluklarını anlayabilmek için ücretsiz veya düşük bir maliyetle LITC'den yardım talep edebilmektedir (TAS, 2024).

Ayrıca LITC'ler, ESL vergi mükellefleri için vergi mükelleflerinin hakları ve sorumlulukları kapsamında farklı dillerde sosyal yardım ve eğitim sağlamaktadır. LITC'ler ücretsiz veya küçük bir ücret karşılığında bu hizmetleri sunarken, IRS'den de hibe almaktadır, ancak vergi mükelleflerine yardımcı olmak ve onları savunmak için bağımsız çalışmaktadır (IRS, 2022). Bu kapsamda nitelikli LITC'ler 100.000 dolara kadar federal bir hibe elde edebilmektedir. 2023 hibe yılı için maksimum hibe tutarının 200.000 dolara çıkartıldığı belirtilmektedir (IRS, 2023)

2023 yılı verilerine göre LITC'ler, yaklaşık 20.000 vergi mükellefini temsil etmiştir. LITC'ler, sosyal yardım ve eğitim faaliyetleri aracılığıyla, 140.000'den fazla vergi mükelleflerine eğitim vermiştir. 10 milyon dolardan fazla iadenin güvence altına alınmasına yardımcı olmuş ve 41 milyon dolardan fazla vergi yükümlülüğünü azaltmış veya düzeltmiştir. Vergi mükellefi gruplarını etkileyen temsil projeleri, eğitim faaliyetleri, erişim stratejileri, savunma konularında ağ kuran, iş birliği yapan ve bağımsız kliniklerden oluşan LITC topluluğu, çoğunluğu gönüllülerden olmak üzere avukatlar, yeminli mali müşavirler veya kayıtlı acentelerden oluşmaktadır (TAS, 2024). Diğer taraftan bir LITC'nin düşük gelirli bir vergi mükellefine nasıl yardım ettiğini anlayabilmek adına uygulama örnekleri sunmak yerinde olacaktır.

Ör. 1:

“Bir vergi mükellefi, eşi öldükten sonra yardım için bir LITC ile iletişime geçti ve eşinin kendisinden gizlediği çok sayıda vergi borcu olduğunu öğrendi. LITC, başlangıçta 2010-2016 vergi yılları için masum eş muafiyeti talebinde bulundu ve daha fazla borç olduğunu öğrendiklerinde 2007-2009 için ikinci bir talepte bulundu. İki talep de IRS tarafından reddedildi. Klinik, her iki karara da itiraz etmek için ABD Vergi Mahkemesi'ne başvurdu. Vergi mükellefinin ilk kez LITC'den yardım istemesinden beş yıl sonra, her iki dava da IRS Baş Hukuk Müşavirliği Ofisi (Office of Chief Counsel-OCC) tarafından tamamen kabul edildi ve yaklaşık 80.000 dolarlık vergi borcu çözülmüş oldu.” (IRS, 2023: 21).

Ör. 2:

“Düşük gelirli bir vergi mükellefi, yerel bir bakkalda asgari ücretle çalışmaktadır. Dört kişilik ailesinin geçimini sağlayan tek kişidir ve hiçbir zaman federal gelir vergisi beyannamesi vermemiştir. IRS, bildirilmeyen gelire dayalı olarak vergi borcu olduğunu iddia etmiş ve dört vergi yılı için Yasal Eksiklik Bildirim raporu göndermiştir. Sorunu çözmek için ne yapabileceğinden emin olamayan vergi mükellefi, bir LITC'den yardım istemiştir.

LITC olayı değerlendirmiş ve ABD Vergi Mahkemesi'nde tebligatlara itiraz etmesi gerektiğini açıklamıştır. LITC, mükellefin vergi mahkemesinde dilekçe vermesine yardımcı olmuş ve vergi mükellefinin vergi borcu olmadığı, bunun yerine, Kazanılmış Gelir Vergi Kredisi (The Earned Income Tax Credit - EITC) ve Çocuk Vergi Kredisi (Child Tax Credit - CTC) almaya uygun olduğu belirtilerek, alması gereken geri ödemelerin olduğu savunulmuştur.

LITC'nin vergi mükellefi adına yaptığı savunma başarılı olmuş ve mükellef 16.000 doların üzerinde ödeme almıştır. LITC, vergi mükellefinin vergi sorununu çözmesine yardımcı olmanın yanı sıra, LITC onu vergi idaresi ve

vergi kanunu hakkında, gelecekteki vergi beyannamelerinin yerel bir Gönüllü Gelir Vergisi Yardımı (Volunteer Income Tax Assistance) sitesinde nasıl ücretsiz olarak hazırlanıp dosyalanacağını ve yoksullukla mücadele kapsamında sunulan vergisel avantajlardan nasıl yararlanacağını öğretmiştir” (IRS, 2022).

Ör. 3:

“Bir LITC, donanmaya katılmış genç bir vergi mükellefine destek sağlamıştır. 2021 yılında bir vergi mükellefi, 2010 vergi yılı için bildirilmemiş geliri olduğunu ve 8.000 dolardan fazla vergi borcu olduğunu iddia eden bir haciz bildirimini almıştır. Vergi mükellefi 2010 yılında küçük bir çocuğu ve bildirilen geliri kazanmamıştı. LITC hesabı araştırdı ve vergi mükellefi adına bir kimlik hırsızlığı olduğunu tespit etti, ancak mükellef hala IRS'den haciz bildirimleri almaya devam ediyordu. LITC, haciz girişimlerini durdurmak ve vergi mükellefinin durumunu açıklamak için duruşma talep etti. Duruşmanın ardından, IRS kimlik hırsızlığı beyannamesini işleme aldı ve onayladı ve kişinin vergi yükümlülüğü ortadan kaldırdı” (IRS, 2023: 18).

Özetle, LITC'den yardım almaya hak kazanmak için, genellikle bir vergi mükellefinin toplam hane geliri FPG'ye göre %250'nin altında olmalı (IRS, 2022) ve IRS ile ihtilaflı olan miktar ise 50.000 ABD dolarını geçmemelidir. LITC'ler IRS'den kısmi fon olsa da, LITC çalışanları ve gönüllüleri IRS'den tamamen bağımsız çalışmaktadır (IRS, 2024b).

LITC çalışanları, mümkün olan en iyi sonucu elde etme sürecinde mükelleflerle görüşür, ilgili bilgileri toplar, analiz eder, yasal araştırmalar yapar, tavsiyelerde bulunur ve elde ettiği bilgileri IRS çalışanlarıyla müzakere etmektedir. Vergi tahsilât anlaşmazlıkları, denetimler, IRS bildirimleri ve vergi denetimleri gibi IRS ile ihtilaflı olunan konularda müvekkilli temsil edenler (öğrenci, avukat veya yeminli mali müşavirler), vergi mükellefi sorunlarını (Michigan, 2024) ele alma, bireysel ve küçük işletmelere yönelik vergi konularını araştırma bakımından, yasal ve doğrudan IRS ile çalışma konusunda değerli bir deneyim kazanmaktadır (Sturm College of Law, 2024b).

2.3. Düşük Gelirli Vergi Mükellefleri Kliniğinin Adalet Üzerindeki Etkisi

LITC'ler, düşük gelirli vergi mükelleflerinin yanı sıra, sistemin tamamı için vergi adaletini olumlu yönde etkileyerek çeşitli şekillerde vergi sistemini etkilemektedir. Bu anlamda vergi adaleti sorununun birkaç bileşeni vardır. İlk olarak, LITC'ler düşük gelirli vergi mükelleflerinin hissettiği adalet algısını etkilemektedir. Kliniklerin düşük gelirli vergi mükelleflerini temsil etmek için öne çıktığı birçok durumda, klinikler mükellefleri süreç içerisinde tamamen kaybolmuş ve kafası karışık halde bulmaktadır. Bu kafa karışıklığı durumunda mükellefin, IRS'ye olan güveni zedelenmekte ve IRS'nin her eylemini bir avantaj elde etme çabası olarak yorumlamaktadır (Fogg, 2012: 97).

İşte bu noktada LITC'ler, sistemi ve yasayı mükelleflerine tarafsız bir şekilde açıklamada önemli bir rol oynamaktadır. Bu, çoğu mükellefin IRS ile yaşadıkları deneyimden sistemin onları sömürdüğü hissine kapılmak yerine, sistemin kendilerine adil davrandığı hissine kapılmalarını sağlamaktadır. Bu rolde, LITC'ler, davaların çözümünü kolaylaştırarak, çözümü daha dostane hale getirerek ve vergi sisteminde adalet algısını teşvik ederek IRS'ye büyük ölçüde yardımcı olmaktadır (Fogg, 2012: 97).

Bu anlamda LITC'ler toplumdaki ekonomik ve toplumsal eşitsizlikleri giderme bakımından önemli bir yardımcıdır. Maddi durumu yetersiz olanlara hukuki destek sağlayarak, hukuk öğrencileri yalnızca müvekkillerin hukuki sorunlarının çözümü ile ilk elden ve deneyimle dezavantajlı kesimlerin durumlarını öğrenme fırsatı bulmaktadırlar (T.C.

Adalet Bakanlığı, 2024). LITC'ler ekonomik olarak yetersiz ve dezavantajlı kesimlerin adalete erişimlerini desteklemesi bakımından önemli bir araçtır.

İkinci olarak, LITC'ler, IRS ile gelecekte sorun yaşamamaları için müşterilere tavsiyelerde bulunmaktadır. Bu gelecekteki tavsiye işlevi, adalet algısının başka bir parçasını oluşturmaktadır. Zira artık düşük gelirli vergi mükellefleri, LITC'ler sayesinde vergi planlaması açısından yasal yardıma erişebilmektedir, oysa bu yasal yardıma daha önce ulaşamamaktadır. Dolayısıyla LITC'lerin mükelleflerle çalışırken sergiledikleri eğitim ve danışmanlık işlevi, düşük gelirli vergi mükelleflerinin genel olarak adil muamele görmesine ve bu algının mükellef nazarında oluşmasına dayanak oluşturmaktadır (Fogg, 2012: 97-98).

LITC'ler ayrıca, IRS ve daha geniş uygulayıcı topluluğu tarafından sunulan hizmeti iyileştirmeye yardımcı olmak için öğrendiklerini paylaşmaya teşvik edilmektedir. Klinikler bu bilgiyi kaynak materyalleri geliştirmek ve diğer uygulayıcılara eğitim sağlamak gibi birçok şekilde paylaşmaktadır. Paylaştıkları bilgi, önemli vergi uzmanlığıyla sınırlı değildir, aynı zamanda hizmetin sunulma şeklini değiştirerek engelleri kaldırmayı ve sonuçları iyileştirmeyi amaçlamaktadır (IRS, 2023: 27). Söz konusu bu amacın gerçekleştirilebilmesi için bilgilendirme ve farkındalık faaliyetlerinin üniversiteler ve barolarla işbirliği içerisinde yapılabilmesi de belirlenen stratejiler arasında yer almaktadır (T.C. Adalet Bakanlığı, 2024).

Üçüncüsü, LITC'ler mükelleflere profesyonel bir hukukî temsil imkânı sunmaktadır ve bu temsil vergi yasalarının uygulanmasında adaleti teşvik etmektedir. LITC'lerin, düşük gelirli vergi mükelleflerine yardımcı olma konusundaki temsili çalışmaları vergi sistemi üzerinde faydalı bir etki oluşturmaktadır. IRS çalışanları, daha önce farkına varmamış olabilecekleri konularda eğitim almakta ve mükellefler ise yetenekli temsilcilerin faydasını görmektedir (Fogg, 2012: 98).

Temsil çabaları tek bir kuruluş tarafından gerçekleştirildiği gibi kuruluşlar arası iş birliği sonucu da gerçekleşebilmektedir. LITC'ler bazen temsil aşamasını birçok kanaldan desteklemektedir, bunlara ağ oluşturma, grupları organize etme/yönetme ve ortaya çıkan sorunları veya devam eden sorunları tartışmak için liste sunucularını veya diğer uygulayıcı etkinliklerini katılıma dahil etmektedir (IRS, 2023: 28). LITC'lerin geçmişi yalnızca bireyleri ve klinikleri değil, aynı zamanda kurumları da ilgilendirmektedir.

Dördüncüsü, LITC'ler bireysel mükellefleri temsil etmelerinin yanı sıra, vergi sisteminde değişikliği savunarak, mevzuat veya önerilen düzenlemeler hakkında yorum yapmakta veya sonuçları etkileyen makaleler yazmaktadır. Böylece LITC'ler daha önce hiç söz hakkı olmayan düşük gelirli vergi mükelleflerini etkileyen sorunları tespit ederek sistem içerisinde söz sahibi olmaktadır (Fogg, 2012: 98-99).

Bu kapsamda LITC'ler, adil ve hakkaniyetli bir vergi sistemi hakkını savunmaya yardımcı olmakta ve vergi mükelleflerine zarar verme veya haklarına müdahale etme potansiyeli olduğunda sistemik sorunları IRS veya TAS (*The Taxpayer Advocate Service-TAS*)'a ileterek çözüm önermektedir (IRS, 2023: 9). LITC'ler 2022'de, 115 sorunu tespit edip sunmuştur. LITC'ler ayrıca, IRS içinde idari olarak Vergi Mahkemesi ve diğer federal mahkemelerde açtıkları davalar aracılığıyla sistemsel sorunlara başarılı bir şekilde itiraz edebilmektedir. Bu durum tüm vergi mükellef gruplarını, gelecekteki mahkeme davalarında ve idari süreçlerde vergi yasaları uyarınca nasıl muamele gördüklerini etkileyebilmektedir (IRS, 2023: 28).

Özetle, LITC'ler adalet hizmetlerinden yeterince yararlanamayan dezavantajlı (korumasız) grupların hukuksal sorunlarının çözümüne katkı ve destek sağlama düşüncesine dayanmaktadır. Bununla birlikte, söz konusu uygulamalar ile eğitim ve toplumsal sorumluluk politikalarının hayata geçirilmesi de hedeflenmekte, hukuk fakültelerinde henüz eğitimi devam eden öğrencilerin, fakülte gözetiminde dezavantajlı gruplara hukukî danışmanlık/yardım imkânı sağlanmaktadır. Böylece hukukî yardıma en çok ihtiyacı olan

toplum kesimlerinin ihtiyacı giderilirken, bir taraftan da kalıcı ve kullanılabilir hukuk eğitimi ile öncelikle hukuk öğrencilerine ve toplumun tüm kesimlerine katkı sağlanması hedeflenmektedir (T.C. Adalet Bakanlığı, 2024).

Düşük gelirli vergi mükellefleri için vergi sistemini daha adil hale getirmek, vergi sisteminin tamamına fayda sağlamaktadır. Vergi sistemindeki bir taraf kendini dışlanmış hissederse, o tarafın bir şekilde vergi kaçırmak için adım atma olasılığı artacaktır ve bu da sistemin diğer kısımlarına daha fazla baskı yapacaktır. Vergi sistemi düşük gelirli vergi mükelleflerinin ihtiyaçlarına daha iyi yanıt verdiği ölçüde, mükelleflerin uyum düzeylerini artıracak ve bu da tüm sistemin daha etkili çalışmasını sağlayacaktır (Fogg, 2012: 99).

2.4. Düşük Gelirli Vergi Mükellefleri Kliniğinin Zorlukları

LITC'leri yöneten avukatların ve diğer çalışanların deneyim seviyeleri açısından önemli ölçüde farklılık bulunmaktadır. Bazı klinikler, sistemi iyi bilen ve müşterilerine nispeten karmaşık rehberlik sağlayabilen onlarca yıllık vergi deneyimine sahip avukatlar tarafından yönetilirken, bazı klinikler ise federal vergiler konusunda nispeten yeni olan ve rehberlik için başvurabilecekleri çok az veya hiç desteği olmayan avukatlar tarafından yönetilmektedir. Bu konuda yasal düzenlemeler sağlansa da uygulamada yeni avukatlar için gerekli kaynakları sağlamak ve deneyimli avukatlar için sürekli eğitim imkânı sunmak vergi klinikleri için bir zorluk olarak hala devam etmektedir (Fogg, 2012: 100-101).

Nitekim kliniklerde nitelikli temsilcilerin (avukatlar veya muhasebeciler) bulunması, klinik faaliyetlerinin etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesini sağlamaktadır. Nitelikli temsilcilerin gözetimi altındaki akademik klinik programlarında öğrenciler ve hukuk mezunları, bir vergi mükellefinin hizmetlere uygunluğunu belirleme, sorunları araştırma, vergi mükellefinden ve IRS'den bilgi toplama ve temsil için bir strateji geliştirmeye yardımcı olma dahil olmak üzere LITC davalarının tüm yönlerine yardımcı olmaktadır. Kliniklerde nitelikli temsilcilerin yer alması, öğrencilerin ve gönüllülerin mesleki kariyerine önemli katkılar sağladığı gibi, LITC hizmetlerinin de etkin bir şekilde sunulmasında önemli bir rol oynamaktadır (IRS, 2023: 27).

Diğer yandan LITC'ler, eşleştirme hibesinin oluşturulmasından bu yana hızlı bir şekilde büyümüştür; ancak toplum hala yetersiz hizmet almaktadır. Özellikle kırsal kesimde yer alan kliniklerde çok az gönüllü faaliyet göstermektedir (Center for Taxpayer Rights, 2024). Yine birçok klinik, faaliyetlerini sürdürmek için yeterli miktarda eşleştirme hibesi alamadığı için yeterli bir hizmet sunamamaktadır. Bazı klinikler, özellikle akademik klinikler, nispeten güçlü bir finansal desteğe sahipken, diğer klinikler çok kısıtlı bütçelerle faaliyetlerini yürütmektedir. Bu tür klinikler, seyahat masraflarından dolayı eğitim konferanslarına katılamamakta, diğer kliniklerle yeterli uyumu sağlayamadığından izole bir grup olarak kalmakta ve dolayısıyla gereken bilgi ve desteği diğer kliniklerden alamamaktadır (Fogg, 2012: 99-103).

Bu nedenle ABD doktrininde LITC'lerin bireysel klinik performansını iyileştirmek için kendi aralarında en iyi uygulamalara bakmaları gerektiği belirtilmektedir. Genel performansı iyileştirmek için bilgi ve kaynakları paylaşmanın daha iyi yollarını bulmaları ifade edilmektedir (Fogg, 2012: 106). LITC'lerin arasından klinik yöneticileri, akademisyenler, vergi uzmanları ve vergilendirmede adalete erişimi sağlamakla ilgilenen diğer kişilerin yer alması söz konusu kliniğin etkili ve verimli bir şekilde faaliyette bulunmasına katkı sağlayacaktır (Center for Taxpayer Rights, 2024).

3. Türkiye’de Uygulanan Hukuk Klinikleri ve Düşük Gelirli Vergi Mükellefleri Kliniği

Türkiye’de hukuk kliniklerine yönelik hazırlıklar 2014 yılında Adalet Bakanlığı sorumluluğunda yürütülmeye başlanmıştır. Adalet Bakanlığı tarafından, Avrupa Birliği ilerleme sürecinde hazırlanan Yargı Reformu Strateji’nin güncellenmesi kapsamında oluşturulan metinde “Adalete Erişimi Güçlendirmek” başlıklı sekizinci amaç altında “hukuk kliniği yöntemlerinin geliştirilmesi” ayrı bir hedef olarak belirlenmiştir (T.C. Adalet Bakanlığı, 2024).

Bu doğrultuda hukuk fakülteleri, barolar, Türkiye Barolar Birliği ve STK’lar projeye destek vermiştir. Hukuk klinikleri için öncelikle mevzuat değişikliği yapılmış ve gerekli altyapının hazırlanması planlanmıştır. Amaç, toplumun dezavantajlı kesimlerinin hukuksal sorunlarını çözmek ve hukuk fakültesi öğrencilerinin pratik yapmasını sağlayarak mesleki deneyim imkânı kazandırmaktır (Hukuki Haber, 2013). Diğer bir ifadeyle hukuk klinikleri, uygulamalı öğretim metodu olmaları bir yana, toplumun zayıf ve marjinal kesimlerine hukukî yardım imkânı sağlamak için kurulması hedeflenmiştir (Eskişehir Barosu, 2013).

Bu kapsamda hukuk klinikleri zaman içinde başta vakıf üniversiteleri olmak üzere birçok üniversitenin müfredatında yer almıştır. Klinik uygulamalarıyla öğrenciler, bireylerin hak arama yollarını kolaylaştırmakta ve meslekî yaşamlarında ihtiyaç duyacakları bilgi, beceri ve değerleri kazanmaları amaçlanmaktadır. Klinik çalışmaları ile öğrencilerin fakültede öğrendikleri teorik bilgileri gerçek yaşama aktarabilmeleri ve hukukî sorun yaşayan kişilere ücretsiz hukukî bilgi vermeleri sağlanmaktadır (Özyeğin, 2024). Aşağıda Türkiye’deki üniversitelerde yer alan hukuk kliniklerinden bazılarına yer verilmektedir:

- ✓ Kadının Adalete Erişimi Kliniği: Adalete erişim ve bilgilendirme konusunda zorluk çeken, haklarını korumak amacıyla başvurabilecekleri yasal yolları ve prosedürleri bilmeyen kadınların bilgilendirilmeleri ve doğru şekilde yönlendirilmeleri sağlanmaktadır (BAU, 2024).
- ✓ Sokak Hukuku Kliniği: Öğrenciler, kadın hakları, insan hakları, engelli hakları, çocuk hakları, tüketici hakları, hayvan hakları gibi konularda, hukuk dilini sadeleştirerek toplumun tüm kesiminin anlayabilmesine yönelik hukukî bilgi aktarımı yapmaktadır (Özyeğin, 2024).
- ✓ Pro-Bono³ Hukuk Kliniği: Adalete erişimde güçlük sağlayan bireylerin, avukatlık hizmetine ücretsiz olarak erişimlerinin sağlanmasına ve bu dersi alan öğrencilerin, toplum yararına davaların takibi ve çözümünde yer alarak mesleki bilgi, beceri ve değerlerinin gelişmesine katkı sunmaktadır (MEF, 2024b).
- ✓ Gerçek Vaka Kliniği: Öğrenciler, hukuk klinikleri koordinatörü eşliğinde hukukî sorun yaşayan bireyler ile görüşme yapmakta, hukukî sorunun çözümü için öğretim görevlilerinden destek alarak hukukî görüş hazırlamakta ve sonucu başvuran birey ile paylaşmaktadır. Bu klinikte yapılan çalışmalarda, gizlilik ve gönüllülük esas olmaktadır (Özyeğin, 2024).
- ✓ Cinsiyet Hukuku Kliniği: Toplumsal cinsiyet ve cinsiyete dayalı her türlü ayrımcılığın önlenmesi bağlamında öğrencilerin, Türk ve Uluslararası Hukuk hakkındaki bilgilerinin derinleştirilmesi, öğrencilerle birlikte eğitim

³ "Pro bono, kökenini Latince olan ve "pro bono publico" deyiminden alır. Bu deyim "toplumun iyiliği için / kamunun yararı için" anlamını gelir" (Altıparmak,2024).

konferansları, araştırmalar ve paneller gerçekleştirilmesi, toplumsal farkındalık oluşturmaya y3nelik içerik 3retilmesi hedeflenmektedir (BAU, 2024).

- ✓ *Uygulamalı Siber Haklar Kliniği*: Ağırlıklı olarak internet ile ilgili temel hak ve 3zg3rl3k ihlallerinden ifade 3zg3rl3đ3 3zelinde çalışmalar yapılmakta ve yine esas olarak toplumdaki dezavantajlı grupların adalete erişimine katkı sağlanması hedeflenmektedir (İstanbul Bilgi, 2024).
- ✓ *Arabuluculuk Hukuk Kliniği*: 3đrenciler, adliyede kurmuş oldukları stantlarda g3rev alarak arabuluculuk uygulamasını vatandaşlara tanıtılmaktadır (3zyeğin, 2024).
- ✓ *Kurgusal Dava Kliniği*: Bu klinikte, hukukun farklı dallarına giren kurgusal bir dava oluşturulmakta, 3đrenciler tarafları temsil edebilme adına dilekçe, savunma ve iddianame yazma gibi davanın birçok aşamalarını derste gerçekleştirmektedir. 3đrenciler b3ylece, dava s3releri hakkında bilgi sahibi olmaktadır (Atılım, 2024).

Bu kliniklerin yanında Deprem Kliniği, Yargıtay Hukuk Kliniği, Drama ve Hukuk Kliniği, Engelli Hakları Hukuk Kliniği, Aile Mahkemeleri Kliniği, İklim Hukuk Kliniği, Yapay Zeka, Hukuk ve Etik Kliniği, G3ndelik Hayatta Hukuk Kliniği, Yasama Kliniği, Temel Hak Savunuculuğu Kliniği, Karar Yazım Kliniği ve Kadına Y3nelik şiddet Hukuk Kliniği gibi kliniklerde 3niversitelerde farklı isimler altında faaliyetlerini y3r3tmektedir.

Hukuk klinikleri, farklı ihtiyaçlar, imk3nlar ve değişen hukuk kuralları nedeniyle 3lkeden 3lkeye, şehirden şehire ve 3niversiteden 3niversiteye faaliyet biçimleri ve faaliyet konuları y3n3yle uygulama farklılıkları içermektedir. Bazı hukuk klinikleri, hukukun her alanında faaliyette buldukları halde, bazı klinikler ise belli bir konuya odaklanarak çalışmaktadır. 3đrenciler, mevcut mevzuat uyarınca ya klinikte istihdam edilen avukatlara dava açma ve davayı y3r3tme s3recinde yardım etmekte ya da başvuru sahiplerini bizzat temsil etmektedir (HMA, 2024). Diğer taraftan birkaç tane uygulama 3rneği sunmak kliniklerin nasıl faaliyette bulunduğunu anlamak adına yerinde olacaktır.

3r.1:

“...Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı ile imzalanan protokol çerçevesinde g3n3ll3 klinik 3đrencilerimiz, arabuluculuk eğitimine katılmış ve İstanbul ağlayan Adliyesi’nde arabuluculuğu işlişkin tanıtım faaliyetinde bulunmuşlardır. 3đrencilerimiz bu tanıtım için arabuluculuğu işlişkin 3zg3n afiş ve broş3rler tasarlayarak 333nc3 kişileri arabuluculuk m3essesesi hakkında bilgilendirmişlerdir” (İstanbul, 2024).

3r.2:

“...Klinik 3đrencilerimiz, T3keticici Hakları, Bilişim Ceza Hukuku, G3men Hakları, Hasta ve Engelli Hakları konularında yaptıkları ayrıntılı sunumlarla lise 3đrencilerini bilgilendirmişlerdir. Fatih ilçesine bağlı 38 ayrı lisede, yukarıda sayılan alanlarda, lise 3đrencilerinin pratik hayatına işlişkin ve haklarını etkin kullanmaya y3nelik sunumlar yapılmıştır. 2017-2018 akademik yılında, Fatih İlçe Milli Eğitim M3d3rl3đ3ne bağlı liselerde, t3keticici hakları ile bilişim sularının 3nlenmesine y3nelik 3 haftaya yayılan eğitimler verilmiştir” (İstanbul, 2024).

3r.3:

Klinik 3đrencileri, “...Sakarya Adliyesi 1. Aile Mahkemesinde gerçekleştirilen duruşmaya katıldılar...gerçekleştirilen etkinlikte duruşma

sonrası...öğrencilerimiz ilk sorgunun alınma sürecini izlediler. Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğünde adli görüşme odaları ve çocuk teslimi işlemleri ve süreçleri hakkında bilgi edindiler” (Sakarya, 2024a).

Ör. 4:

“Hukuk klinikleri çalışmaları kapsamında fakülte öğrencilerimiz...Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi'ne (ŞÖNİM) ziyaret gerçekleştirdi....öğrencilerimize Merkez ve faaliyetleri hakkında bilgilendirmenin yapıldığı ziyarette mağdurların başvuru süreci, başvurularının değerlendirilmesi ve onlara sağlanan imkânlar üzerine bilgi alışverişleri gerçekleştirildi” (Sakarya, 2024b).

Kliniklerin faaliyetleri hukuk fakültesi öğrencileri tarafından yapılmaktadır. Bu itibarla aslında klinikler bir yandan hukuk fakültesi öğrencilerine derslerde öğrendikleri soyut bilgileri somut problemler karşısında hayata geçirmenin yollarını öğretmekte, diğer yandan içinde buldukları sosyal ve ekonomik şartlar nedeniyle avukat tutma ve hukukî bilgiye erişme olanağı sınırlı olan kişilere hukuksal bilgi aktarılmasına ve yol gösterilmesine yardımcı olmaktadır.

Bu klinikler sayesinde öğrencilerin; adli alanın işleyişini analiz edebilmeleri, hukuk etiğine ilişkin davranış ilkelerini benimsemeleri, adalete erişimde yaşanan zorlukları belirlemeleri, yazılı ve sözlü hukukî görüş hazırlayabilmeleri, etkili iletişim tekniklerini kullanma konusunda bilgi sahibi olmaları ve hukukî problem çözmeleri hedeflenmektedir (Özyeğin, 2024).

Ancak Türkiye’de uygulanan kliniklerin hukuk fakülteleri veya sivil toplum örgütleri tarafından yeterince benimsenmediği görülmektedir. Halihazırda var olan çoğu kliniklerde ise uygulama metotları dünya uygulamalarından farklı olarak gerçek vaka niteliğinde değil, klinik stajı, canlandırma (HMA, 2024) veya hukukî bilgilendirme şeklinde gerçekleşmektedir. Hâlbuki hukuk kliniklerinin temelinde gerçek vaka analizleri, yani topluma hizmet anlayışı vardır. Hukukî sorunları olan ve ekonomik yönden zayıf olan kişilere danışmanlık hizmetinin verildiği gerçek vaka kliniği tarzında hukuk kliniklerinin mevcut olması gerekmektedir. Türkiye’de henüz yeni başlayan bu klinik uygulamalarının zamanla amacına uygun faaliyetlerde hareket etmesi gerekmektedir.

Hukuk klinikleri arasında önemli bir rol üstlenen düşük gelirli vergi mükellefleri kliniği ise Türkiye’de bulunan mevcut klinikler arasında yer almamaktadır. Özellikle bu kliniğin batı ülkelerinde olduğu gibi düşük gelirli mükelleflere vergi danışmanlığı hizmeti yapması, vergisel alanda eğitim veya seminerler düzenlemesi ve vergi sistemi içerisinde uygulamadan kaynaklı sorunları tespit edebilmesi bakımından oldukça önemlidir. Bu anlamda klinikler, vergi yasalarının uygulama boyutunu denetleyen bir mekanizma olarak faaliyet sürdürmektedir. Bu klinikler sayesinde vergi yasalarının uygulama boyutundan kaynaklanan sorunlar üst birimlere iletilerek hızlı bir şekilde çözüme ulaştırılmaktadır.

Kaldı ki, Türkiye’de düşük gelirli bireylerin vergi idaresi ile yaşadığı vergi anlaşmazlıklarını çözmek çoğu zaman imkânsız bir zorluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Esasında dünyada yaygın bir şekilde uygulanan düşük gelirli vergi mükellefleri kliniği, ücretsiz veya az bir ücret karşılığında düşük gelirli mükelleflere vergisel hizmetler sunarak önemli bir rol üstlenmektedir. Bu klinik modelinin vergi sisteminin adaleti ve bütünlüğü için en yakın zamanda Türkiye’de kurulup, faaliyetine başlaması gerekmektedir. Özellikle bu modelin, gerçek vaka kliniği tarzında, Türkiye’deki dezavantajlı kesime hizmet edecek şekilde oluşturulması, kliniğin toplum üzerindeki olumlu etkisini artıracak ve ülkenin adil ve hakkaniyetli bir vergi sistemine sahip olmasına katkı sağlayacaktır.

Sonuç

Hukuk kliniği türlerinden biri olan düşük gelirli vergi mükellefleri kliniği (LITC), çalışmamızın ana konusunu oluşturmaktadır. Başta ABD olmak üzere birçok ülkede yaygın bir şekilde uygulanan bu kliniğin konusu, kapsamı, tarihi gelişimi, zorlukları, adalet üzerindeki etkisi ve Türkiye açısından durumu detaylıca incelenmiştir. Bu kapsamda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

- ✓ Hukuk klinikleri topluma hizmet anlayışını benimsemekte ve genellikle ücretsiz olarak hukukî hizmet sunmaktadır.
- ✓ Hukuk klinikleri, geleneksel hukuk eğitimini tamamlayıcı nitelikte yeni bir yöntemdir.
- ✓ Hukuk kliniklerinin iki temel amacı bulunmaktadır. Birinci amacı ekonomik olarak zayıf olan kişilere danışmanlık hizmeti vererek hukukî sorunları çözmek, ikinci amacı ise başta öğrenciler olmak üzere mesleğinde uzmanlaşmak isteyen bireylere uygulamalı bir eğitim modeli vererek geliştirmektir. Diğer bir ifadeyle hukuk klinikleri, öğretim metodu olmaları bir yana, toplumun zayıf ve marjinal kesimlerine hukukî yardım imkanı sağlamaktadır.
- ✓ Hukuk klinikleri ABD’de yaklaşık 50 yıllık bir geçmişe sahip iken, Türkiye’de yaklaşık 10 yıllık bir geçmişe sahiptir. Dolayısıyla bu durum hukuk kliniklerinin temel amaçlarını gerçekleştirme bakımından ciddi farklılıklar göstermektedir.
- ✓ Hukuk klinikleri ABD ve Avrupa gibi ülkelerde fakülteler dışında hukuk ofislerinde de faaliyet göstermektedir. Ancak Türkiye’de hukuk klinikleri, hukuk fakülteleri içerisinde yer almaktadır. Ayrıca Türkiye’de hukuk kliniklerini yeteri kadar benimsemeyen hukuk fakülteleri ve STK’larda mevcuttur.
- ✓ Hukuk klinikleri ABD ve Avrupa gibi ülkelerde, hukukî sorunları olan ve ekonomik yönden zayıf olan kişilere bir tür danışmanlık hizmetinin verildiği “gerçek vaka kliniği” tarzında faaliyet yürütmektedir. Bu anlamda klinik çalışanları doğrudan toplumun sorunlarıyla ilgilenmekte ve bu sorunlara gerektiğinde çözüm üretmektedir. Böylece klinik çalışanları, müvekkillerle görüşme, danışmanlık yapma, vaka stratejisi geliştirme, gerçekleri araştırma ve keşfetme, belge taslağı hazırlama, müzakere etme, duruşmaları ve davaları yürütme dahil olmak üzere müvekkilleri temsil etmenin tüm yönlerinden sorumlu olmaktadır. Ancak Türkiye’de hukuk klinikleri daha çok dezavantajlı kesimi bilgilendirme yoluyla faaliyet göstermektedir. Bu anlamda Türkiye’deki hukuk klinikleri, hukuk sisteminin adaletini ve bütünlüğünü sağlama bakımından daha zayıf kalmaktadır.
- ✓ ABD’de hukuk kliniklerinin bazı zorluklarla (hibe veya nitelikli temsilci gibi) karşılaşması yapısal temellerinin yeniden incelenmesini gerekli kılmaktadır.
- ✓ LITC’ler, ABD’de ve diğer ülkelerde bir hukuk kliniği türü olarak bilinmektedir. Bu klinik türünün ismi ülkeden ülkeye, şehirden şehire veya fakülteden fakülteye farklılık gösterse de amaç aynıdır. Uygulamanın amacı, düşük gelirli vergi mükellefleri için temsili erişimi sağlayarak vergi mükelleflerinin haklarını korumaktır. Ancak Türkiye’de böyle bir amaca hizmet eden bir hukuk kliniği bulunmamaktadır.
- ✓ LITC’ler bir hukuk fakültesinin klinik programında hayati bir rol oynamaktadır. LITC’ler, aktif federal vergi anlaşmazlıkları olan yetersiz hizmet alan düşük gelirli mükelleflere hukukî yardım sağlamak, düşük gelirli ve İngilizce’yi ikinci dil olarak konuşan vergi mükelleflerine eğitim amaçlı erişim sağlamak ve vergi sisteminin adaletini ve bütünlüğünü sağlamak için çalışmaktadır.

- ✓ LITC'den yardım almaya hak kazanmak için, genellikle bir vergi mükellefinin toplam hane geliri FPG'ye göre %250'nin altında olmalı ve IRS ile ihtilaflı olan miktar ise 50.000 ABD Doları geçmemelidir. Ayrıca LITC'den yararlanabilmek için ilgili konunun IRS ile ihtilaflı olması da gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle klinik, IRS ihtilaflı dışında olan vergi beyannamesi hazırlama veya muhasebe işlemleri gibi hususlarla ilgilenmemektedir
- ✓ LITC'ler IRS'den kısmî fon almaktadır. Ancak klinik çalışanları ve gönüllüleri IRS'den tamamen bağımsız çalışmaktadır.
- ✓ Klinik öğrencileri ve gönülleri LITC hizmetlerinin sunulmasında önemli bir rol oynamaktadır. Nitelikli temsilcilerin (avukatlar veya muhasebeciler gibi) gözetimi altındaki akademik klinik programlarda, öğrenciler ve hukuk mezunları, bir vergi mükellefinin hizmetlere uygunluğunu belirleme, sorunları araştırma, vergi mükellefinden ve IRS'den bilgi toplama ve temsil için bir strateji geliştirmeye yardımcı olma dahil olmak üzere LITC davalarının tüm yönleriyle ilgilenmektedir. Ayrıca, kanıt toplama, inceleme, dilekçe hazırlama, duruşmalara ve sözlü tartışmalara katılma gibi dava ile ilgili görevlerde de yer almaktadır. Bu anlamda LITC'ler, gerçek vaka kliniği tarzında hareket ederek, mükelleflerin sorunlarını tespit etmekte ve bu sorunları çözmek için uğraşmaktadır. Üstelik bu hizmetleri yerine getirirken ücretsiz veya minimum bir ücret karşılığında gerçekleştirmektedir.
- ✓ LITC'lerin geçmişi sadece insanları ve klinikleri değil, aynı zamanda kurumları da ilgilendirmektedir. LITC'ler, adil ve hakkaniyetli bir vergi sistemi hakkını savunmaya yardımcı olmaktadır, vergi mükelleflerine zarar veren veya haklarına müdahale etme potansiyeli olan sistemik sorunları IRS veya Vergi Mükellefi Savunma Servisi'ne iletmekte ve çözümler önermektedir.

Dolayısıyla LITC'ler hem vergi yasalarının uygulama boyutunu denetlemekte hem yeterli hukukî hizmet görmeyen topluma ulaşmakta hem IRS çalışanlarının farkına varamadıkları konularda eğitim almalarını sağlamakta hem de yeterli hukuki hizmet göremeyen mükelleflerin yetenekli temsilci olma görevini yerine getirmektedir. Böylece LITC'ler, vergi sisteminin teoride ve pratikte eksik yönlerini belirlemekte ve vergi sistemine önemli katkılarda bulunmaktadır.

Vergi kliniklerinin, hem bireysel vergi mükelleflerine karşı adalet, hem de bir bütün olarak vergi sistemi üzerindeki etkisi oldukça önemlidir. Kaldı ki, Türkiye'de düşük gelirli bireylerin vergi idaresi ile yaşadığı vergi anlaşmazlıklarını çözmek çoğu zaman mümkün değildir. İşte bu noktada vergi mükelleflerine yardım etme ve herkes için adil ve hakkaniyetli bir vergi sistemi sağlama konusunda vergi kliniklerinin oluşturulması gerekmektedir. Böylece vergi sisteminin adaleti ve bütünlüğü sağlanmış olacak ve vergi uygulamalarına engel teşkil eden sistemik sorunlar bertaraf edilecektir.

Makale Bilgileri

Değerlendirme Etik Beyan	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme * Bu makale, V. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON ECONOMICS, POLITICS AND ADMINISTRATION ISEPA 2022’de sözlü olarak sunulan ancak tam metni yayımlanmayan “BİR TEMSİL HAKKI ÖRNEĞİ: DÜŞÜK GELİRLİ VERGİ MÜKELLEFLERİ KLİNİĞİ” adlı tebliğin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş hâlidir Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Yapıldı – iThenticate
Benzerlik Taraması Etik Bildirim	Çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.
Yazar Katkıları	Bu çalışma tek yazar tarafından kaleme alınmıştır.
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Article Information

Evaluation	Two External Reviewers / Double-Blind
Ethical Consideration	* This article is a partially modified and developed version of the paper titled “AN EXAMPLE OF REPRESENTATION RIGHT: LOW INCOME TAXPAYERS CLINIC”, which was presented orally at the V. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON ECONOMICS, POLITICS AND ADMINISTRATION ISEPA 2022 but the full text was not published. It is hereby declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and that all studies utilized were indicated in the bibliography.
Similarity Screening	Done-iThenticate
Ethical Statement	The study does not require ethics committee approval.
Author Contributions	This study was written by a single author.
Conflict of Interest	No conflict of interest declared.
Funding	No external funding was used to support this research.
Copyright & License	Authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license. License logo may also be used.

Kaynakça | References

- Altıparmak. (2024). Pro Bono. Erişim Adresi: <https://altiparmakhukuk.org/pro-bono> (Erişim tarihi: 16.09.2024).
- Atılım, Ü. (2024). Hukuk Klinikleri. Erişim Adresi: <https://www.atilim.edu.tr/law/page/4874/hukuk-klinikleri> (Erişim tarihi: 02.10.2024).
- BASF. (2024). Low Income Taxpayer Clinic. *Justice ve Diversity Center*. Erişim Adresi: <https://www.sfbar.org/jdc/jdc-legal-services-programs/low-income-taxpayer-clinic/taxpayers/> (Erişim tarihi: 10.10.2024).
- BAU. (2024). Klinikler. Erişim Adresi: <https://bau.edu.tr/icerik/17083-klinikler> (Erişim tarihi: 17.10.2024).
- Bilkent, Ü. (2024). Hukuk Klinikleri. Erişim Adresi: <http://www.hukuk.bilkent.edu.tr/index.php?page=arayuz&type=2&id=69> (Erişim tarihi: 01.10.2024).
- Center for Taxpayer Rights. (2024). Low Income Taxpayer Clinic Support Center. Erişim Adresi: <https://taxpayer-rights.org/litcs/> (Erişim tarihi: 9.10.2024).
- Eskişehir Barosu. (2013). Hukuk Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar: Hukuk Klinikleri Uluslararası Sempozyum. Erişim Adresi: <https://eskisehirbarosu.org.tr/haber/hukuk-ogretiminde-yeni-yaklasimlar-hukuk-klinikleri-uluslararasi-sempozyum> (Erişim tarihi: 17.09.2024).
- Fogg, K. (2012). History of Low-income Taxpayer Clinics. Villanova University School of Law. *Public Law and Legal Theory Working Paper No. 2013-3005*. 106.
- Fogg, K. (2013). Taxation with Representation: The Creation and Development of Low-Income Taxpayer Clinics. *Tax Lawyer*, 67(1), 3-66.
- HMA. (2024). Hukuk Klinikleri. Erişim Adresi: <https://hukukmeslekleriakademisi.com/hukuk-klinikleri/> (Erişim tarihi: 14.10.2024).
- Hukuki Haber. (2013). ‘Hukuk Klinikleri’ Geliyor!. Erişim Adresi: <https://www.hukukihaber.net/hukuk-klinikleri-geliyor> (Erişim tarihi: 18.09.2024).
- IRS. (2022). Low Income Taxpayer Clinics represented nearly 20,000 taxpayers dealing with an IRS tax controversy. Erişim Adresi: <https://www.irs.gov/newsroom/low-income-taxpayer-clinics-represented-nearly-20000-taxpayers-dealing-with-an-irs-tax-controversy> (Erişim tarihi: 10.10.2024).
- IRS. (2023). *Low Income Taxpayer Clinics Program Report 2023*, United States.
- IRS. (2024a). Low Income Taxpayer Clinics. Erişim Adresi: <https://www.irs.gov/advocate/low-income-taxpayer-clinics> (Erişim tarihi: 11.10.2024).
- IRS. (2024b). Low Income Taxpayer Clinics. Erişim Adresi: <https://www.irs.gov/advocate/low-income-taxpayer-clinics> (Erişim tarihi: 10.09.2024).
- İstanbul Bilgi, Ü. (2024). Hukuk Kliniği. Erişim Adresi: <https://www.bilgi.edu.tr/tr/akademik/hukuk-fakultesi/hukuk/hukuk-klinigi/> (Erişim tarihi: 02.10.2024).
- İstanbul, Ü. (2024). Hukuk Klinikleri. Erişim Adresi: <https://hukuk.istanbul.edu.tr/tr/content/hukuk-klinikleri/hukuk-klinikleri> (Erişim tarihi: 14.10.2024).
- MEF, Ü. (2024a). Hukuk Fakültesi. Erişim Adresi: <https://www.mef.edu.tr/tr/fakulteler/hukuk-fakultesi#gsc.tab=0> (Erişim tarihi: 02.10.2024).
- MEF, Ü. (2024b). Pro Bono Hukuk Kliniği. Erişim Adresi: <https://altiparmakhukuk.org/pro-bono> (Erişim tarihi: 13.10.2024).
- Michigan, L. (2024). Low Income Taxpayer Clinic. Erişim Adresi: <https://michigan.law.umich.edu/academics/experiential-learning/clinics/low-income->

- [taxpayer-clinic-0](#) (Erişim tarihi: 10.10.2024).
- Özyeğin, Ü. (2024). Hukuk Klinikleri. Erişim Adresi: <https://www.ozyegin.edu.tr/tr/hukuk-fakultesi/hukuk-klinikleri> (Erişim tarihi: 01.09.2024).
- Rubinson, R. ve Knight, J. (2024). Mediation Clinic for Families. *University of Baltimore*. Erişim Adresi: <https://law.ubalt.edu/clinics/familymediation.cfm> (Erişim tarihi: 03.10.2024).
- Sakarya, Ü. (2024a). Hukuk Klinikleri Uygulamaları Kapsamında Sakarya Adliyesi 1. Aile Mahkemesi Ziyareti. Erişim Adresi: <https://sahukmer.sakarya.edu.tr/tr/duyuru/goster/134058/hukuk-klinikleri-uygulamaları-kapsamında-sakarya-adliyesi-1-aile-mahkemesi-ziyareti> (Erişim tarihi: 07.09.2024).
- Sakarya, Ü. (2024b). Fakülte Öğrencilerimiz Tarafından Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi'ne (şönim) Ziyaret Gerçekleştirildi. Erişim Adresi: <https://sahukmer.sakarya.edu.tr/tr/duyuru/goster/122060/fakulte-ogrencilerimiz-tarafından-siddet-onleme-ve-izleme-merkezi-ne-sonim-ziyaret-gerçekleştirildi> (Erişim tarihi: 15.09.2024).
- Shih, J. (2024). Low Income Taxpayer Clinic. *University of Baltimore*. Erişim Adresi: <https://law.ubalt.edu/clinics/taxclinic.cfm> (Erişim tarihi: 10.10.2024).
- Stone, D. ve Penn, L. (2024). Mental Health Law Clinic. *University of Baltimore*. Erişim Adresi: <https://law.ubalt.edu/clinics/mentalhealth.cfm> (Erişim tarihi: 08.10.2024).
- Sturm College of Law. (2024a). Clinical Programs. Erişim Adresi: <https://www.law.du.edu/academics/practical-experience/clinical-programs> (Erişim tarihi: 13.10.2024).
- Sturm College of Law. (2024b). Low Income Taxpayer Clinic. Erişim Adresi: <https://www.law.du.edu/academics/practical-experience/clinical-programs> (Erişim tarihi: 11.10.2024).
- Sturm College of Law. (2024c). Environmental Law Clinic. Erişim Adresi: <https://www.law.du.edu/academics/practical-experience/clinical-programs/environmental-law> (Erişim tarihi: 11.10.2024).
- Suter, E. (2024). Innocence Project Clinic. *University of Baltimore*. Erişim Adresi: <https://law.ubalt.edu/clinics/innocenceproject.cfm> (Erişim tarihi: 03.10.2024).
- Syracuse, U. (2024a). Veterans Legal Clinic. Erişim Adresi: <https://law.syracuse.edu/academics/experiential-courses-clinics-externships/clinics/betty-and-michael-d-wohl-veterans-legal-clinic?redirect> (Erişim tarihi: 10.09.2024).
- Syracuse, U. (2024b). Income Taxpayer Clinic. Erişim Adresi: <https://law.syracuse.edu/academics/experiential-courses-clinics-externships/clinics/low-income-taxpayer-clinic?redirect> (Erişim tarihi: 10.10.2024).
- TAS. (2024). Low Income Taxpayer Clinics (LITC). Erişim Adresi: <https://www.taxpayeradvocate.irs.gov/about-us/low-income-taxpayer-clinics-lite/> (Erişim tarihi: 09.10.2024).
- Taxoutreach. (2024). How to Get Free Legal Tax Help (Low Income Taxpayer Clinics). Erişim Adresi: <https://www.taxoutreach.org/tax-filing/low-income-taxpayer-clinics/> (Erişim tarihi: 10.09.2024).
- Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı. (2024). Hukuk Klinikleri. https://evicisiddet.adalet.gov.tr/HUKUK_KLINIKLERI.html (Erişim tarihi: 28.11.2024).
- WashU. (2024). Low Income Taxpayer Clinic. Erişim Adresi: <https://law.wustl.edu/academics/clinical-education-program/low-income-taxpayer-clinic/> (Erişim tarihi: 9.10.2024).